

ROZVOJ OBCÍ A POZEMKOVÉ ÚPRAVY

Ing. Anna Dobrucká, autorizovaný krajinný architekt

Spolok architektov Slovenska, Panská 15, 81101 Bratislava adobrucka@gmail.com

1. ÚVOD

Pozemkové úpravy predstavujú využívanie krajiny, tvorbu krajiny a zásahy do krajiny. Rozvoj obcí predstavuje využívanie a tvorbu krajiny a tiež často zásahy do krajiny. Ich spoločnou bázou je teda krajina a aktivity v nej. Ako môžu teda pozemkové úpravy pomôcť pri rozvoji obcí?

2. KRAJINA AKO BÁZA

Každá profesia si vytvára vlastný terminologický slovník, čím sa značne komplikuje komunikácia medzi profesiami, ale i vnímanie krajiny z hľadiska vecného. Príkladom tohto tvrdenia je napr. pojem „krajina“. Nasledujúca tabuľka ukazuje, ako jednotlivé vedné disciplíny definujú pojem „krajina“ (Stredanský, 1999):

Hľadisko	Definícia pojmu "krajina" (zjednodušená)
všeobecné	vizuálne vnímaný topografický celok s výraznými spoločnými rysmi
geografické	geneticky rovnaký celok vo vnútri prirodzených hraníc s určitou štruktúrou a s určitým charakterom vzájomných vzťahov jednotlivých uvažovaných zložiek
ekologické	súbor ekosystémov, tj. súbor ekotypov a biocenóz na určitom území, ktoré sú k sebe v určitých vzťahoch
demografické	územie obývané určitou populáciou ľudí, ktorí majú spoločné demografické znaky
historické	územie, ktoré sa po určitú dobu vyvíjalo rovnako politicky a kultúrne
ekonomické	územie, ktoré prekonalo určitý hospodársky vývoj a má do budúcnosti slúžiť určitému hospodárskemu zameraniu
urbanistické	územie, ktoré sa malo zahrňovať do komplexnej úpravy určitého životného prostredia (aglomerácia)
administratívno-správne	nikdy nie je vlastnou jednotkou, ale iba synonymom pre určité územie alebo jeho časť
hygienické	územie s vymedzenými podmienkami pre človeka
národopisné	ohraničené územie, na ktorom žijú príslušníci určitého národa, či občania určitého štátu (doplnok autora)

Uznesenie vlády SR č. 201 zo dňa 16. 3. 2005 uložilo ministrom živitného prostredia v spolupráci s ministrami výstavby a regionálneho rozvoja, kultúry a pôdohospodárstva zabezpečiť vykonávanie Európskeho dohovoru o krajine (ďalej len EDoK). Slovensko ratifikovalo **Európsky dohovor o krajine** 9.8.2005 a **do platnosti vstúpil 1.12.2005**. V tomto dokumente je nasledovná definícia: **krajina – znamená priestor, ako ho chápu ľudia, ktorého charakter je výsledkom činnosti a vzájomnej súčinnosti prírodných alebo ľudských faktorov**. Je tu teda snaha vnímať krajinu komplexne, teda ako priestor, v ktorom žijeme, pracujeme, oddychujeme, ktorý si prispôsobujeme, z ktorého čerpáme všetky svoje

zdroje na existenciu a ktorý podlieha prírodným vplyvom. Prijatím EDoK sa Slovensko zaviazalo k jeho implementácii do legislatívy, do plánovacích procesov i do procesu vzdelávania. Ďalej Slovensko zriadilo medzirezortnú pracovnú komisiu na implementáciu EDoK, členmi ktorej sú zástupcovia všetkých ministerstiev a externí experti. Na základe EDoK by mala byť krajina právne uznaná za základnú zložku prostredia obyvateľstva, ako vyjadrenie rozmanitosti ich spoločného kultúrneho a prírodného dedičstva a za základ ich identity.

Ak sa stotožníme s takýmto komplexným vnímaním pojmu „krajina“, potom je potrebné o túto krajinu sa starať spoločne, plánovať ju spoločne, pretvárať i udržiavať ju spoločne, využívať ju spoločne a tiež musíme za túto krajinu prebrať i zodpovednosť. Krajinu (a teda i pozemkové úpravy, ktoré priamo s krajinou pracujú) by nemali riešiť len vybrané profesie z oborov blízkych poľnohospodárstvu, ale i ďalší odborníci. Krajina nám teda dáva šancu metodologicky nového, doteraz neuplatňovaného prístupu k jej využívaniu, stáva sa platformou na zblíženie sa človeka s človekom, na zastavenie pretekov medzi zisku-chtivými a ochrany-chtivými, tiež môže znamenať šancu na zmenu doterajších koncepcií, vynorenie sa nových teórií, ktoré umožnia lepšie a funkčnejšie zhodnotenie krajiny z dlhodobého hľadiska.

3. ROZVOJ AKO CIEĽ

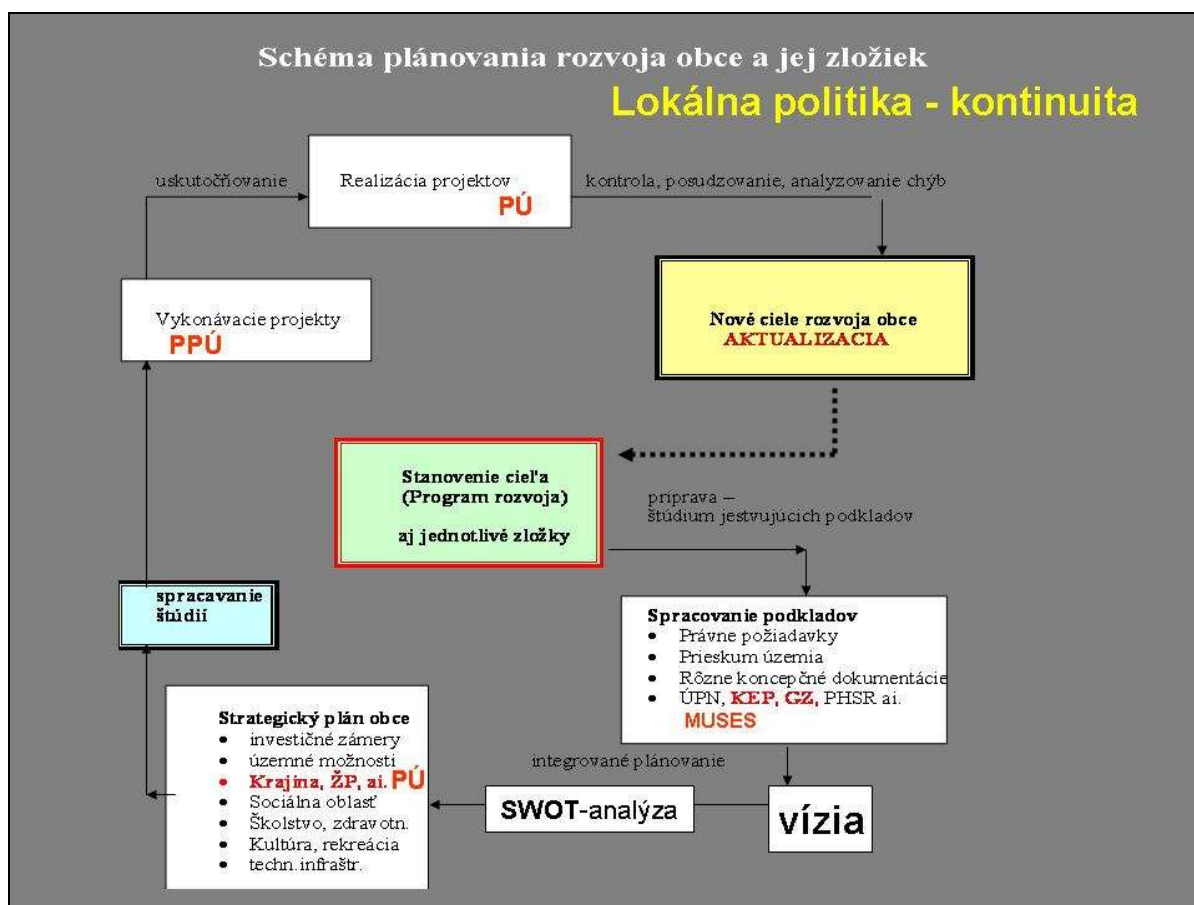
Človek vo svojej podstate sa vždy snaží o niečo nové, hľadá nové prístupy, možnosti, zdokonalenia a stará sa o svoje zabezpečenie. Pri dosahovaní svojich cieľov (niekedy aj nových cieľov) hovorí o „novom rozvoji“. V súčasnosti majú zelenú ekonómovia a tak sa pod rozvojom má na mysli najmä ekonomický rast, vyššia produkcia, nižšia miera nezamestnanosti, vysoký životný štandard apod.. Dosiahnutie tohto cieľa si vyžaduje čerpanie obnoviteľných a neobnoviteľných prírodných zdrojov, preto by malo ísť o dlhodobé plánované čerpanie, plánovitý rozvoj. Ďalší záber krajiny prináša urbanizácia. Tá by tiež mala byť plánovaná, aby nedošlo k nezvratným procesom a stratám rôznych hodnôt, napr. krajinných hodnôt. Z uvedeného vyplýva, že rozvoj obcí i rôzne aktivity, opatrenia a vykonávacie činnosti by mali podliehať plánovaniu. Spracovanie pozemkových úprav je reálna činnosť, konkrétne zásahy, teda vykonávanie určitých plánov.

Nové prístupy v plánovacom procese si kladú za cieľ métu najvyššiu - zvýšiť kvalitu života človeka. Novým nástrojom pre zmysluplné a zodpovedné plánovanie by malo byť:

- *priestorové plánovanie* s jeho základnými zložkami chápané v polohe tvorby vízií - krajinné plánovanie, strategicko-ekonomické plánovanie a územné plánovanie (multidisciplinarita),
- *integrované plánovanie* chápané v polohe aktuálneho využívania potenciálu územia - prienik prioritne krajinnno-urbanistických, socio-ekonomických a kultúrno-historických aspektov (opäť multidisciplinarita),
- *územné plánovanie* v polohe optimálneho funkčného využívania krajiny, ktoré má už svoju tradíciu i legislatívnu podporu.

Dosiahnuť vyššiu kvalitu života tejto, ale najmä nasledujúcich generácií, je možné len pri plnom uplatnení a podpore (legislatívnej i metodologickej) nasledujúcich zložiek:

1. Environmentálna kvalita prostredia
 - Trvalo udržateľný rozvoj (Rio de Janeiro 1992....)
 - Čistejšia produkcia - Indikátory trvalej udržateľnosti - ISO normy 14000...
 - Energetická nenáročnosť až sebestačnosť (energetická politika)
 - Bezodpadovosť technológií, - produkcia EVV
 - Environmentálne účtovníctvo na všetkých stupňoch
2. Ekologická stabilita územia
 - Implementácia EDoK, EDBdv a ďalšie dohovory
 - Zákon o OPaK, Stavebný zákon, Zákon o regionálnom rozvoji
 - Ďalšie príslušné zákony (o vodách, o lesoch, o ochrane PPF apod.)
 - Plánovací proces: – KEP, USES, GZ, Pozemkové úpravy...
3. Urbanisticko-architektonická kvalita územia – optimálne využívanie územia
 - Zákon o územnom plánovaní a stavebnom poriadku ...
 - Európske charty moderného urbanizmu (Aténska charta....)
 - Deklarácia o mestách a ostatných ľudských sídlach HABITAT II
 - Architektonická politika vlády SR (pripravená) ...
4. sociálno-ekonomický rozvoj – optimálne využitie potenciálu
 - Zákon o regionálnom rozvoji
 - Daňová politika...
 - Znalostná ekonomika (Lisabonská charta, Teritoriálna agenda ai.)
 - Práca s verejnosťou, zapojenie verejnosti do tvorby plánov a realizácie
 - Informačná spoločnosť...
5. zachovanie identity územia a podpora jeho *génia loci* – špecifiká mesta
 - Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO
 - Benátska charta, Florentská charta...
 - Zákon o ochrane pamiatok
 - Ochrana historických urbanistických a krajinných štruktúr, metodologicky ochrana hmotného a nehmotného dedičstva, podpora archeológie a krajinnej archeológie, historické urbanistické a krajinné štruktúry
6. vyššia kvalita života občanov
 - Dizajn, estetika, sakrálnosť, psychická pohoda – teda umelecké a duchovné disciplíny v plánovaní

Proces plánovania je pomerne zložitý, avšak v princípe všetky plány by možno mali uplatniť nasledovnú zjednodušenú schému, podobajúcu sa nekončiacej špirále, ktorá je znázornená na vyššie uvedenej schéme. Ako schéma naznačuje, východiskovým bodom plánovania je myšlienka, nápad a stanovenie cieľa. Sumarizáciou podkladov (ich zberom či spracovaním) sa získa základ pre hodnotenie potenciálu. Na jeho základe sa stanoví vízia možného rozvoja, ktorá sa overuje hodnotením metódou SWOT-analýzy a až tu vzniká názor na územie, ktorý poukáže na silné stránky regiónu a jeho využiteľný potenciál. Názorom na využitie potenciálu vzniká Strategický plán rozvoja, ktorý sa potom premieta do konkrétnych projektov. Strategický plán teda vzniká na širokospektrálnom základe. Vzniká tak plán zodpovedajúci podmienkam územia a podporujúci špecifiká územia. Plánovanie by teda nemalo byť náhodilé, kopírujúce nové trendy, poplatné investorom ani šité na výzvy EU. Plánovanie je cieľavedomý proces, kontinuálny a dlhodobý proces, ktorým tvoríme základňu pre ďalšie generácie, ktoré už aj tak nebudú mať na ružičkách ustlaté. Z uvedeného vyplýva, že základom kvalitného spracovania akéhokoľvek plánu je interdisciplinárny prístup k tvorbe plánu i k jeho realizácii. Pri riešení akéhokoľvek územia je teda potrebné zostaviť skupinu odborníkov s rôznym zameraním – a nechať ich tvoriť.

V máji 2007 boli prijaté 2 nové významné dokumenty, Leipzigska charta a Teritoriálna agenda. Dôraz je kladený na trvalo udržateľný rozvoj, ktorý je chápaný ako vyvážený rozvoj sociálny, ekonomický, environmentálny a zdravie. Je potrebné zlepšiť dialóg s obyvateľmi a zástupcami lokálnych samospráv. Cestou je komunikácia a vzájomné zdieľanie skúseností. Princíp plánovania tak, ako je popísaný v tomto príspevku, podporuje ciele uvedených dokumentov a je tiež v súlade s novými trendmi v európskych krajinách.

4. VÝZNAM POZEMKOVÝCH ÚPRAV PRE KRAJINU A PRE ROZVOJ OBCÍ

Prostredníctvom pozemkových úprav je možné implementovať niektoré prijaté dohovory do praxe, a to konkrétne:

- Implementácia Európskeho dohovoru o krajine (od 01.12.2005)
- Implementácia Florentskej charty – ochrana historických krajinných štruktúr
- Implementácia Dohovoru o biodiverzite – ochrana a využitie tradičného genofondu
- Implementácia Ramsarského dohovoru o mokradiach – podpora ekologickej stability

Cez pozemkové úpravy je možné dosiahnuť:

- zvýšenia ekologickej stability krajiny (zvýšenie podielu NDV v krajine)
- ochrana tradičných agroekosystémov (ich akceptovanie, obnovenie či udržanie)
- podpora prírodného a kultúrneho dedičstva v krajine (ochrana prvkov predstavujúcich tzv. pamäť krajiny)
- podpora regionálnych a miestnych špecifík (vegetačné i urbánne prvky, prírodné i urbánne dominanty v krajine)
- podpory krajinného rázu (podpora tradičnej krajinnej štruktúry, druhového zloženia)

Pozemkové úpravy predstavujú:

- reálne dostupné finančné zdroje na riešenie usporiadania krajinných prvkov, krajinnej štruktúry - je vecou multiprofesných tímov, aby tieto prostriedky boli vynaložené zmysluplne a aby boli využité v prospech zvýšenia atraktivity krajiny, v prospech zvýšenia rekreačného potenciálu krajiny.
- Vytváranie podmienok pre hospodárenie v krajine, pre podnikanie v krajine – priame poľnohospodárske zásahy a technológie v súlade s prírodnými podmienkami
- zatraktívnenie územia - dokázateľne atraktívnejšia krajina priťahuje väčšie množstvo turistov, ale i dotýčaný obyvateľ príslušnej obce sa s udržiavanejším a kvalitnejším prostredím skôr stotožní a nemá potrebu „svoju“ krajinu opúšťať. Udržaním hospodára v krajine sa opätovne naštartuje proces údržby krajiny hospodárením.

Rezervy pozemkových úprav zistené pri analýze vybraných PU z hľadiska iných profesií:

- Úzke zameranie pozemkových úprav, ktoré často nenadväzujú na iné plány (napr. PHSR), resp. nerozvíjajú myšlienky rozvoja územia z hľadiska iných rezortov a zámerov (napr. infraštruktúry, urbanizácie, historických štruktúr, CR apod.) V tomto bode je v metodológii značná rezerva. Pozemkové úpravy majú potenciál stať sa výkonnou rukou kvalitnej tvorby krajiny, ale aj obnovy či rekonštrukcie krajiny nadviazaním na historicky potvrdené prvky, čiže je vhodné podporiť historicky jestvujúce štruktúry a prvky, napr. kedysi jestvujúce komunikácie, majery, hospodárske objekty apod..
- Nevyužívanie ďalších profesií v plánovacom procese – krajinní architekt, krajinný inžinier, urbanista, archeológ, etnograf, záhradník, architekt apod. Krajina je piemer hmotného i nehmotného dedičstva, na čo sa pri tvorbe podkladov pre PU zabúda. Tiež tvorba MUSES by mala byť medzioborová záležitosť, a to ako pri tvorbe prieskumov, tak i pri tvorbe návrhov. Napr. pri analyzovaných PU boli potvrdené v krajine

nepôvodné druhy drevín, ale tradičné ovocné dreviny, ktoré kedysi boli súčasťou medzí, v návrhu chýbali.

- Nedocenenie urbánnych prvkov v krajine, ktoré sú súčasťou krajiny oddávna, kde jednak mali funkciu orientačných bodov, jednak podporovali duchovný rozmer krajiny a dnes podporujú tiež rekreačný potenciál krajiny (trasovanie cyklistických trás, trasy pre kone, drobné sakrálne prvky apod.)
- Podliehanie tlaku užívateľov sa premieta v ústupe od tvorby väčšej hmoty biokoridorov, remízok či solitérnych vegetačných prvkov v miestach, kde ich užívatelia odmietajú apod. Potom napr. zostane chotár otvorený, hranica chotára v krajine nie je vytýčená zeleňou, cestou apod. , ako tomu vždy bolo.
- Výmena parciel medzi obcou a vlastníkami podľa uváženia riešiteľov za účelom vytvorenia plochy pre nejakú investíciu, a to bez konzultácií s inými odborníkmi. Táto výmena môže byť výhodná ale i nevýhodná či už pre vlastníkov alebo pre obec, namiesto rozvoja obce môže spôsobiť odchod investora. Samozrejme, toto nie je možné zovšeobecniť, ale pri nedostatočnom prieskume alebo pri neexistencii dostatočných podkladov pre potvrdenie zámeru (akéhokoľvek) hrozí riziko problémov v budúcnosti. Možno by niekedy bolo vhodné počkať na dopracovanie chýbajúcich podkladov na dopracovanie návrhovej časti a riešenie usporiadania pozemkov.

Niektoré chyby (alebo nedostatky) v metodike by bolo možné eliminovať práve širokou odbornou diskusiou či priamym zapojením ďalších odborníkov do tvorby pozemkových úprav, prípadne rozšírením riešiteľských tímov.

5. ZÁVER

Pozemkové úpravy sa týkajú krajiny a jej využívania. Je potrebné odpovedať na otázku položenú v úvode tohto príspevku „Ako môžu pozemkové úpravy pomôcť rozvoju obcí?“. Pozemkové úpravy môžu podporiť rozvoj obcí priamo (napr. využívaním a usporiadaním pozemkov, ich veľkosťou apod.), alebo nepriamo (zvýšiť atraktivitu krajiny, zachrániť tradičné hodnoty v krajine, sprístupniť nedostupné miesta a pod.). Pozemkové úpravy je teda potrebné uvítať, podporiť a odporučiť obciam ich realizáciu.

Na druhej strane je však vhodné prehodnotiť súčasný metodologický prístup k tvorbe PÚ z hľadiska ďalších disciplín, pričom zmenu je potrebné chápať ako snahu o zlepšenie kvality krajiny. Prípadne je vhodné v intenciách zhodných so súčasnými trendmi v plánovaní metodiku upraviť. Povrchne spracované pozemkové úpravy môžu totiž krajinu i znehodnotiť a zničiť tak potenciál per rozvoj. Multidisciplinárnym prístupom by sa význam pozemkových úprav v rozvoji obce mohol ešte posilniť. Jednoznačne zapojenie ďalších profesií do riešiteľských tímov sa javí ako pozitívny krok realizovaný v prospech budúcich generácií. Pozemkové úpravy je možné chápať ako výkonný stupeň plánovacieho procesu, ako uskutočňovanie spoločných zámerov – rozvoja obcí. Cieľom plánovania akéhokoľvek, a teda i pozemkových úprav, nech je zblížovanie ľudí a základných podmienok ich existencie.

Súčasný obraz krajiny v obci Melek

*Kresba: Ing. Rastislav Sloboda
Návrh na riešenie výsadbou stromov.*

LITERATÚRA

- [1] Smolková, E., 2000: Ekologický problém ako šanca. IRIS 2000, ISBN 80-88778-95-6.
- [2] Stred'anský, J. a kol., 1999: Krajinné plánovanie, Učebné texty pre dištančné štúdium, SPU v Nitre, 1999, 178 s.